

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕКЛАДНА БАГАТОМОВНА ФРАЗЕОГРАФІЯ: ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

У статті розглядаються основні здобутки української перекладної багатомовної фразеографії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Увагу зосереджено на питаннях відбору і принципах лексикографування фразеологічних одиниць, структурних особливостях словникових статей, а також специфіці добору реєстру у досліджених фразеологічних словниках. Встановлено, що більшість фразеологізмів не має тотожних відповідників, зокрема у мовах різної типологічної структури, тому для авторів сучасних перекладних фразеологічних словників актуалізуються питання прикладного значення словника й уміння укладачів відобразити специфіку фразеологічних систем зіставлюваних мов. У сучасній науковій теорії і практиці специфіка укладання українських перекладних багатомовних словників передбачає врахування проблем «неперекладності» фразеологізмів, інтерпретації семантико-стилістичних моментів у зіставлюваних мовах, досконалого володіння авторами кількома спорідненими чи неспорідненими мовами.

Ключові слова: фразеологічна одиниця; фразеологічний словник; перекладна фразеографія; принципи лексикографування; фразеологічні системи; споріднені і неспоріднені мови; українська лінгвістика.

Наукове опрацювання теорії і практики укладання перекладних фразеологічних словників в Україні спостерігається з другої половини ХХ ст., коли з'являються перші спроби систематизації фразеологічного матеріалу, закладаються основи сучасної української багатомовної перекладної фразеографії. Важливість цієї проблеми відзначається у наукових працях М. Ф. Алефіренка, Я. А. Барана, Ф. П. Медведєва, Л. С. Паламарчука, Л. Г. Скрипник та інших лексикографів.

Що стосується систематизації і фіксації фразеологічного матеріалу в українських перекладних словниках, то узагальнювальні рекомендації подаються у дослідженнях П. Й. Горещького «Методологічні принципи складання загальних двомовних перекладних словників» (1951) [3], Р. П. Зорівчак «Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія» (1983) [4], Ю. Ф. Прадіда «Перекладні фразеологічні словники в Україні» (2007) [6], В. Ф. Старка «Проблема авторитетності двомовних словників» (2011) [9] та інших науковців і лексикографів.

У свій час П. Й. Горещький зауважував, що теоретична сторона питання, висвітлення методології словникової роботи значно відстає від практики і відзначав, що завдання двомовного перекладного словника – не тільки взяти до реєстру належні слова з першої мови, але до цих слів, у всіх їх можливих значеннях, знайти слова-відповідники з другої мови, рівнозначні до слів реєстру не тільки змістом, але й стилістичними відтінками і т. ін. Саме такий словник, фіксуючи певні слова і ілюструючи їх прикладами літературного вжитку, тим самим у великій мірі стає словником нормативним [3, с. 6–11].

Нагадаємо, що перекладний словник – це словник, у якому до реєстрових слів однієї мови даються відповідники іншою мовою, тобто заголовні слова вихідної мови перекладаються лексичними засобами другої мови [10, с. 485].

Ще раз відзначимо оптимістично стверджувальні слова відомого українського фразеолога і фразеографа Л. Г. Скрипник, яка наголошувала, що українська фразеографія робить перші кроки і розвивається у двох напрямках: 1) створення двомовних фразеологічних словників і 2) укладання фразеологічних словників тлумачного типу [8, с. 254]. Особливу увагу звертає дослідниця на специфіку перекладних словників, відзначаючи той факт, що вони, розкриваючи чимало спільного в образній основі мов, допомагають виявити і специфічно національні звороти цих мов, поглиблюючи, таким чином, зіставний аспект вивчення фразеології [8, с. 267].

Специфіка наукової теорії укладання перекладних фразеологічних словників виявилася досить складною справою для укладачів таких праць. Адже, по-перше, об'єктом такого словника є не окремі слова, а найрізноманітніші за структурою стійкі поєднання слів. По-друге, вибір системи впорядкування матеріалу має бути іншим. Не менш складне питання – *що* вважати фразеологізмами, які типи сталих словесних комплексів фіксувати у спеціальному словнику [7, с. 59–60].

Так, Р. П. Зорівчак визначає проблему перекладу фразеологічних одиниць однією з основних у теорії і практиці перекладу. Однією з перших дослідниця звернула увагу на асоціативні лакуни, їх важливість для фразеографа і його діяльності, стверджуючи, що одним із найважливіших критеріїв художнього

перекладу є його відповідність художньо-стилістичним традиціям своєї мови [4, с. 28].

Теоретичні підвалини східнослов'янської фразеології, закладені в працях академіка В. В. Виноградова, Н. Н. Амосової [1], О. М. Бабкіна [2], О. В. Куніна [5], І. І. Чернишової, Л. С. Паламарчука, Л. Г. Скрипник [7] та інших вчених, дозволили розпочати науково обґрунтовану систематизацію фразеологічного фонду української мови.

Що стосується теорії і практики укладання багатомовних фразеологічних перекладних словників, то науковці відзначають, що створення подібних праць вимагає вищої фахової кваліфікації укладачів аж до формування фахового авторського колективу. Така робота потребує знань не однієї мови, а декількох мов, а, отже, колектив авторів має знати досконало кілька іноземних мов, засвоївши знання теорії укладання багатомовних перекладних словників.

У запропонованій статті **об'єктом** дослідження виступає українська перекладна фразеографія, а **предметом** – багатомовні перекладні фразеологічні словники.

Мета – встановити специфіку укладання багатомовних фразеологічних словників в Україні та їх місце в українській перекладній фразеографії.

Укладачі багатомовних перекладних фразеологічних словників відзначають, що оскільки фразеологічні одиниці мають національні семантичні і структурні особливості, притаманні тільки певній мові або діалекту, то більшість фразеологізмів не піддаються адекватному перекладу, особливо у мовах різної типологічної структури. У зв'язку з цим у багатомовних фразеологічних словниках треба враховувати можливість використання кількох іншомовних паралелей або спеціально визначати зміст заголовного фразеологізму [РУВФС: 3].

За нашими спостереженнями, українські багатомовні перекладні фразеологічні словники можна поділити на дві групи: іншомовно-українські і українсько-іншомовні перекладні фразеологічні словники.

Серед перших іншомовно-українських фразеологічних словників варто згадати тримовний **«Русско-украинско-венгерский фразеологический словарь»** (РУВФС) (1985) В. І. Лавера й І. В. Зиканя, реєстр якого складає близько 4 000 найуживаніших фразеологізмів російської мови, а також прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми з українськими й угорськими відповідниками.

У передмові до цього словника автори подали власне бачення фразеологічної одиниці і її ознак. Фразеологізм, на думку укладачів, являє собою більш або менш сталий вислів, який відтворюється у мові у вигляді словосполучення (рідше – речення) і має цілісне (іноді частково цілісне) значення. Відмінна риса фразеологізмів – це поєднання у них конкретного значення і стилістичної міткості, образності, частіше всього пов'язане з переносним, метафоричним значенням [РУВФС: 3].

Словникові статті розміщено із заголовною літерою в алфавітному порядку за першою літерою (російського алфавіту) обов'язкового або факультативного компонента стійкого словосполучення.

До складу словникової статті входить заголовний фразеологізм російської мови із найбільш притаман-

ними йому у семантичному, стилістичному, емоційно-експресивному відношенні відповідні стійкі словосполучення української і угорської мов, відокремлені тире, напр.: *берёзовая каша* (розги); *берёзовой каше дати/всипать* – березової каші дати/всипати – vesszőnyaláb; virgács/ütleg/verés; elhegedüli a pótját/ellátja a baját [РУВФС: 15]. Короткі тлумачення стійких сполук, стилістичні й інші ремарки подано після російських фразеологізмів: *кисейная барышня устар.* (молодая избалованная женщина) [РУВФС: 132].

Традиційно фразеологізми, до складу яких включено іменні частини мови у цьому словнику подаються у формі називного відмінка. Напр.: *белая ворона* [РУВФС: 14], *каліф на час* [РУВФС: 130], а дієслівний компонент у відповідних фразеологізмах російської й української мов фіксується у формі інфінітива: *бить/ударять в набат* – *б'їти/дзвоніти на сп'їлох* [РУВФС: 15], а в угорській – у формі 3 ос. одн. теперішнього часу – *играть глазами* – sokatmondó pillantást vet/szemez v k i v e l; szemjátékot folytat [РУВФС: 111] та ін. Російські і українські фразеологізми, вживані з двовидовими дієсловами у словнику починаються з форм недовиконаного виду: *находить (найті) общий язык* – знаходити (знайти) спільну мову [РУВФС: 178] та ін. Лексичні варіанти відділяються вертикальною рискою, а факультативні компоненти і граматичні варіанти – круглими дужками, напр.: *капля (води) в море* – капля в морі/в річці – csepp a tengerben [РУВФС: 131]. Ці компоненти можуть пропускатися, проте значення фразеологізму суттєво не змінюється.

Граматична й лексична сполучуваність фразем зі словами вільного ужитку в російській і українській мовах засвідчуються відмінковими питаннями: *валяться в ногах* у к о г о – валяться в ногах у к о г о; стеліться під ноги к о м у – v k i n e k a lábaihoz omolva/esve kér/esdekel; könyörgö v m i é r t; kérve kér v k i t [РУВФС: 39] та ін.

Лексикографуючи фразеологічну синонімію, автори спочатку подають стилістично нейтральні звороти, а далі наводять емоційно-експресивні. Напр.: *Нет дыма без огня; Дыма без огня не бывает* – Діму без вогню не буває/немає; Де верба, там і вода – Szél fuvatlan nem indul; Nem zörgög a hasaszt, ha a szél nem fújja [РУВФС: 195] та ін.

Багатозначність фразеологізмів позначається арабськими літерами, а в ілюстраціях – цифрами, наприклад: *наравне быть / находится* с к е м, ч е м – нарівні/поряд бути/знаходитися з к и м, з ч и м – a) ugyanolyan magasan/mélyen; egyenlően; egyformán; b) egy sorban áll/egyenlő szinten van v k i v e l. 1. *Орёл, с отдаленной поднявшись вершины, Парит неподвижно со мной наравне* (Пушкін). 2. *Шагал и я, стараясь идти наравне с соседом* (Гаршин) [РУВФС: 176] та ін.

Підкреслюючи важливість подання ілюстративної частини у словниковій статті, автори зазначають, що лише функціонування фразеологізму в контексті дає повне уявлення про його значення і вживання у мові [РУВФС: 5]. Наприклад: *кровь с молоком разг. Такой румянец не наведёшь никакой краской, про такие лица обычно говорят: кровь с молоком* (Пантелеев) [РУВФС: 140] та ін.

Зіставлення слов'янської і германської фразеології спостерігаємо у **«Англо-українсько-російському слов-**

нику **усталених виразів**» (АУРСУВ) (1992) А. М. Медведєвої та Н. Ю. Медведєвої з реєстром близько 3 000 англійських прагматичних ідіом з українськими та російськими відповідниками, розташованими в алфавітному порядку (при цьому не враховуються артиклі, частка *to* інфінітива і т. ін.).

У вступній статті до цього словника укладачі подають теоретичне осмислення поняття прагматичної ідіоматики, власне визначення ідіоми, відзначаючи, що прагматичними ідіомами є такі одиниці неоднорідного компонентного складу, неоднорідної структурної організації і ступеня усталеності, специфіка яких обумовлена їх спеціалізацією на вираженні комунікативного наміру, інтенції мовця, різного роду особистих смислів, пов'язаних з мовцем, тобто основних, домінуючих і додаткових, другорядних, допоміжних прагматичних значень [АУРСУВ: 4].

Після кожного англійського виразу наводиться його значення українською і російською мовами за допомогою еквівалентів, описовим шляхом, або опосередковано – посиленням на функціонально близьку одиницю, яка має український та російський еквіваленти, також подано вживання виразу у контексті. Напр.: **all right for you** – розм. досить, кінець – разг. хватит, кончено. *All right for you, I'm not playing with you any more* [АУРСУВ: 44], **enjoy yourself** бажаю (вам, тобі) добре провести час; бажаю повеселитися – желяю (вам, тебе) хорошо провести время; желяю повеселиться «*Now let's forget it and you enjoy yourself, eh? Now I really must be going..*» (К. Amis) [АУРСУВ: 113].

Окремі значення англійських полісемантичних фразем позначаються арабськими цифрами. У більшості випадків в українському і російському перекладах-відповідниках подано синоніміїні відтінки у значеннях, відокремлених комою чи крапкою з комою. Наприклад, у першому значенні виразу **all right** – розм. 1. Напевно, безсумнівно, безперечно, певна річ; як і слід було сподіватися (*виражає категоричність, упевненість*). 1. разг. напевно, несомненно, конечно, разумеется; как и следовало ожидать (*выражает категоричность, уверенность*) [АУРСУВ: 42] або **big deal** жарг. ірон. 1. велика справа! 2. от так сума!, дуже цікаво! – жарг. ірон. 1. большое дело! 2. вот так сумма!, очень интересно! [АУРСУВ: 77] та ін.

Після висловів, вживання яких обмежене певним ареалом поширення відповідного варіанту англійської мови або пов'язується з вираженням певних відтінків комунікативної установи мовця, наводяться відповідні позначки курсивом (розм., жарг., ірон., мор., військ. та ін.): **all Sir Garnet!** жарг. все в порядку! – жарг. все в порядку! [АУРСУВ: 44], **I should worry!** ірон. з якої речі я маю хвилюватись?, а мені яке діло? – ірон. с какой стати я буду волноваться?, а мне то что за дело?, мне наплевать! [АУРСУВ: 184] та ін.

Відповідні коментарі автори використовують з метою забезпечення правильного вживання прагматичних ідіом. Так, у дужках у кінці словникової статті наводяться виділені курсивом позначки й коментарі: **be a man!** будь мужчиною!, будь мужнім! (*виражає підбадьорення*) – будь мужчиной!, не робей! (*выражает одобрение*) [АУРСУВ: 71], **so help me (God)** 1. хай допоможе мені Бог (*заключні слова присяги*). – 1. да поможет мне Бог (*заключительные слова клятвы*) [АУРСУВ: 311] та ін.

В окремих словникових статтях факультативні компоненти англійських виразів і деяких українських і російських еквівалентів подаються в дужках. Одиниці, які можуть варіюватись відокремлюються косою лінією (/), напр.: **according to/by all accounts** за загальною думкою; як усі вважають/кажуть; за словами усіх – по общему мнению; как все считают/говорят; по словам всех [АУРСУВ: 39] та ін.

Серед українських багатомовних перекладних фразеологічних словників вагоме місце займає «**Довідник англійських, німецьких та українських ідіом і виразів**» (ДАНУІВ) (2000) А. Д. Шеріка, В. Я. Савічук, В. Ф. Старка з реєстром понад 11 000 ідіом та виразів.

Англомовні статті цього довідника розміщено в алфавітному порядку за ключовими словами, за ними подаються німецький і український еквіваленти, напр.: **day: to save money for a rainy day:** sich [dat.] einen Notgroschen zurücklegen: збирати (відкладати) гроші на чорний день [ДАНУІВ: 39] та ін.

Серед позитивних характеристик цього словника-довідника відзначимо той факт, що до англійської фраземи часто наводяться кілька різних німецьких і українських еквівалентів. Це обумовлене тим, що будь-яка ідіома чи вираз можуть мати різні значення залежно від контексту. Наприклад, у словниковій статті під ключовим словом **count: to count one's chickens before they are hatched:** ungelegte Eier zählen; den Tag vor dem Abend loben; die Rechnung ohne den Wirt machen: не кажи «гоп», поки не перескочиш; курчат восени рахують [ДАНУІВ: 36]. А також попарне подання німецького та українського перекладів англійського фразеологізму. Наприклад, під ключовим словом **crybaby** подано такі групи: **to be a crybaby:** [child] ein Schreihals *m* sein; ein Heulpeter *m* (eine Heulsuse) sein: бути плаксою (ревою); [adult] ein Meckerer *m* sein: бути скиглієм [ДАНУІВ: 38] та ін.

Лексикографуючи реєстровий матеріал, укладачі використовують квадратні і круглі дужки для кращого розуміння семантики фразеологічних висловів. У квадратних дужках автори подають факультативні (необов'язкові) компоненти англійських фразеологізмів, які не впливають на семантику самого фразеологізму, а лише уточнюють вислови. Наприклад, під ключовим словом **nowhere: to get nowhere [with one's work]:** nicht von der Stelle (vom Fleck) kommen: не зрушити з місця [ДАНУІВ: 93] та інші.

Використовуючи круглі дужки, укладачі подають варіантність самої фразеологічної одиниці, а також її компонентів як у англійських висловах, так і у їх відповідниках. Наприклад, під ключовим словом **eleventh: the eleventh hour (the last minute):** fünf Minuten vor zwölf: до останнього моменту; в останній момент [ДАНУІВ: 46] або в українських відповідниках: **nose: to keep one's nose to the grindstone:** schuften; ununterbrochen (pausenlos) arbeiten; sich abmühen: працювати без передиху (без перепочинку, не покладаючи рук) [ДАНУІВ: 93] та ін.

Серед українсько-іншомовних перекладних фразеологічних праць у вітчизняній фразеографії помітною подією став вихід у світ «**Українсько-англо-російського ілюстрованого фразеологічного словника**» (УАРІФС) (2007), укладеного І. Є. Намакитанською, О. В. Романовою, О. Ф. Курочкіною з реєстром більше 600 україн-

ських фразеологізмів з ілюстраціями їх прямого та метафоричного змісту.

Словник розрахований на українськомовного користувача, передусім на тих, хто опановує багатство англійської фразеології та ще й на російськомовному тлі. Цей словник – справжня знахідка для студентів, учнів, учителів. Прикладні можливості цього словника дуже великі.

Укладачі подають фразеологічний матеріал в алфавітному порядку без заголовної літери, паралельно наводячи відповідники з англійської і російської мов. Наприклад:

173. Душа у п'яти увійшла. *One's heart sank into one's boots. Страх сковал всё тело.*

174. Жаба задавила. *Be greedy. Жадность заела.*

175. Жалити в серце. *Sting right into one's heart. Плевать в душу.*

176. Жбурляти камінці в чужий город. *Cast stones at somebody. Подставляют под удар* [УАРИФС: 15] та інші.

Використовуючи скісну лінію (/)укладачі подають синоніміїність у англійських відповідниках, напр.: **629. Як сніг на голову** – come like a bolt from / out of the blue – как из-под земли [УАРИФС: 36] та ін.

У круглих дужках подається варіантність компонентів англійських та російських висловів-еквівалентів реєстровим українським фразеологічним висловам: **187. Замазувати очі** – draw (put) the wool over somebody's eyes – лапшу на уши вешать [УАРИФС: 15], **410. Показувати ребра** – be very thin and worn out (exhausted) – гремять костями [УАРИФС: 26].

Також у круглих дужках може подаватися уточнення семантики фразеологізмів-відповідників або факультативність компонентів фразеологічних одиниць відповідників реєстровим одиницям: **433. Почепитися на шию** – throw oneself at somebody – пристать как банный лист (как репей, как пластырь) [УАРИФС: 27] та ін.

У другій частині словника автори вдаються до оригінального підтвердження значень реєстрових фразеологізмів за допомогою художніх малюнків, аргументовано сподіваючись на те, що ілюстративна презентація змісту прислів'їв та приказок сприятиме моральному удосконаленню широкого загалу читачів і викличе у них більш зацікавлене ставлення до мовних скарбів українців [УАРИФС: 267].

У кінці словника в алфавітному порядку із заголовною літерою погруповано англійські та російські фразеологізми, а також подається список англійської та російської літератури, використаний при створенні словника.

Справжньою знахідкою для знавців слов'янських мов став п'ятимовний «Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь» (УРББПСП) (2011) О. П. Левченко. На матеріалі п'яти слов'янських мов укладач систематизувала порівняння (об'єкти порівняння-атрибути; дієслівні атрибути не подано), які вербалізують фрагменти мовних картин світу (130 ознак).

Структуруючи словник, авторка перераховує всі тематичні групи порівнянь із вказівкою на сторінки, а у передмові подає цікаву інформацію про сучасні напрями та методи дослідження фразеосистем. Принцип лексикографування фразеологізмів у словнику – алфавітно-тематичний.

На першому місті у словниковій статті подано заголовне слово, яке об'єднує порівняння за темою. Після нього наведено порівняння-відповідники російської, білоруської, болгарської та польської мов теж за алфавітним принципом, які добиралися з огляду на належність до певного концепту чи субконцепту, хоч не завжди є тотожностями. Далі вміщено ілюстративний матеріал, у якому збережено орфографію та пунктуацію авторів, подекуди подано тлумачення висловів. Наприклад, розробка тематичної групи «**Безтурботний**»: укр. безтурботний – рос. беззаботный (беспечный) – біл. бестурботны – бол. безгрижен – пол. beztroski.

укр. безтурботний як дитина; безтурботний як маля – рос. беззаботен как дитя; беспечный как святой – біл. бестурботны як дзіцё; бестурботны як панк – бол. безгрижен като <малко> дете; безгрижен като негър в клип от емтиви – пол. beztroski jak <male> dziecko; beztroski jak marzenie senne 'цілковито безтурботний' [УРББПСП: 80].

укр. «Того ранку ми були **безтурботні, як діти**» (<www.uvkr.org.ua/suchasnist/arhiv/11_9_2.htm>), рос. транс. «Он повернул голову к столу, где всё было гладко, и чернила засохли, и пера не видать, и радовался, что лежит он, **беззаботен, как как новорожденный младенец**» (І. Гончаров, НКРЯ), біл. «Сымпатычная дзяучына і дзіуна вяла сябе, зусім **бестурботна, як дзіцё**» (М. Пецюкевіч), бол. «Яни Попов, добряк, **безгрижен като дете и рядък шегобиец**» (Х. Стоянов), пол. «...**beztroski jak dziecko, pelen ekspresji, nie skrepowany, wolny jak ptak.**» (<www.tenjaras.webpark.pl/uczucia.html>) та ін. [УРББПСП: 81].

До деяких статей подається тлумачення фразеологічних одиниць. Напр.: укр. **діал. босий як пан пец** 'жартівливо говорить про себе чоловік, що не має в що взутися' [УРББПСП: 65] та ін. У разі, якщо тлумачення подано у квадратних дужках, воно стосується лише порівняння, після якого безпосередньо наведено. Наприклад: укр. **як непріла замішка** ['збідований, непорядний та нерішучий'] [УРББПСП: 80], бол. **т'нюк като свиня** ['дуже товстий'] [УРББПСП: 611], пол. **jasne jak słońce o różnocy** ['зовсім не ясний'] [УРББПСП: 719] та ін.

Варіантні компоненти фразеологічних одиниць подано у круглих дужках: укр. **акуратний (чепуренький)** [УРББПСП: 63], рос. **ясний как (Божий, майский) день** [УРББПСП: 718], біл. **бедны як касцельная (царкоуная) мыш** [УРББПСП: 84], пол. **gruby jak (wawelski) stok** [УРББПСП: 610], а у ламаних – факультативні: укр. <одна> **як билина в полі** [УРББПСП: 492], рос. **беззаботный как птица <весенняя>** [УРББПСП: 81], біл. <жывучы> **як кот** [УРББПСП: 304], бол. **тромав като слон <в стъкларски магазин, малко слонче>** [УРББПСП: 410], пол. **biedny jak mysz <kościelna>** [УРББПСП: 85] та ін.

Періодично укладач залучає до реєстрової й ілюстративної частини діалектний, субстандартний та індивідуально-авторський матеріал, який супроводжується відповідними ремарками, напр.: укр. **діал. багатий як батюшка** [Добр., с. 118] [УРББПСП: 65], пол. **zast. bogaty jak berdyczowski bankier** [НКРР, т. 1, с. 74] [УРББПСП: 67] та ін. А також інд.-авт., трансформовані, напр.: укр. **трансф. «Випуклими, ясними, як дві зорі на небесах, очима він вдивляється**

крізь прозору шибку коротенького вікна в темну ніч» (В. Шкурупій), рос. *трансф.* «Есть алмазы столь же ясные, как звезды небесные» (О. Бестужев-Марлинський НКРЯ) [УРББПСП: 719], біл. *трансф.* «Ён быў жоуты, як эгіпецкі пэргамэнт. Мо успаміны сакрэтныя засталіся у сталі?» (І. Сай) [УРББПСП: 305], болг. *інд.-авт.* «Въпреки че Командира е с добър демараж и е издръжлив като коза» (Г. Плахойчев) [УРББПСП: 303].

У словнику широко використовуються коментарі та стилістичні ремарки, які вказують на емоційно-експресивне значення висловів, як-от: *жарг.*, *заст.*, *ірон.* Наприклад: укр. *заст. ірон. чепуренька – як мазничка* [УРББПСП: 64], пол. *заст. ірон. bogaty jak zaba w pierze* [УРББПСП: 65]. А також *книжн.*, *нар.-поет.*, напр.: укр. *нар.-поет.* «Нене рідная! / Воли ми волю, / Дай мені долю;... / Щоби я була, / Як сонце, ясна, Як зоря, красна» (М. Шашкевич) [УРББПСП: 719], пол. *книжн.* «*Dom twój, panie, zapewne sponął,...ale ty zawsze bedziesz bogaty jak Midas*» [УРББПСП: 66] тощо.

Вказівка на синоніміїність об'єктів порівнянь-атрибутив у словнику подається відповідними посиленнями. Напр.: *безсилий, безсильний* див. *слабкий* [УРББПСП: 80], *жадібний* див. *скупий* [УРББПСП: 303]. За необхідності у словнику вміщено історико-культурні, етимологічні та лінгвокультурологічні коментарі. Наприклад: пол. *bogaty jak Midas* [NKPP, т. 2, с. 447]. *Midas* – міфологічний цар Фригії, який

славився своїм багатством, усе, до чого він торкався перетворювалося на золото [МифС, с. 357] [УРББПСП: 51] та ін.

Таким чином, перші багатомовні перекладні фразеологічні словники в українській лінгвістиці з'явилися у кінці ХХ ст., серед яких переважають тримовні іншомовно-українські й українсько-іншомовні словники.

При укладанні таких перекладних фразеологічних праць переважно використовувалася *алфавітний*, рідше *алфавітно-гніздовий* та *алфавітно-тематичний* принципи лексикографування фразеологічного матеріалу, реєстрові одиниці подавалися з еквівалентами, аналогами чи описовими перекладами української, англійської, угорської чи інших зіставлюваних мов.

Кожна з цих праць є авторитетним джерелом порівняльно-зіставного вивчення фразеології споріднених слов'янських мов або неспоріднених мов.

Важливим моментом для авторів сучасних перекладних фразеологічних словників є необхідність врахування їх прикладного значення і вміння укладачів відобразити специфіку фразеологічних систем зіставлюваних мов. На сьогоднішній момент в теорії і практиці укладання української перекладної фразеології залишаються актуальними питання еквівалентності сталих висловів, проблема «неперекладності» та інтерпретація семантико-стилістичних моментів, урахування динаміки й особливостей сучасного функціонування фразеологічних одиниць у зіставлюваних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Об английских фразеологических словарях // Лексикографический сборник, вып. VI. – М., 1963. – С. 87.
2. Бабкин А. М. Фразеология и лексикография // Вопросы фразеологии. – М. – Л., 1964. – С. 9–10.
3. Горещкий П. Й. Методологічні принципи складання загальних двомовних перекладних словників // Лексикографічний бюлетень, вип. I. – К., 1951. – С. 5–21.
4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія : [монографія] / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вища школа, 1983. – 175 с.
5. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. – М. : Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 1455 с.
6. Прадід Ю. Ф. Перекладні фразеологічні словники в Україні // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». – Том 20 (59), № 1. – Симферополь, 2007. – С. 79–84.
7. Скрипник Л. Г. Культура усної і писемної мови // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 58–66.
8. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] / Л. Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
9. Старко В. Ф. Проблема авторитетності двомовних словників // Українська лексикографія в загальномовному контексті: теорія, практика, типологія (м. Київ, Інститут української мови, 12–13 травня 2011 р.) / Відпов. ред. канд. філол. наук І. С. Гнатюк. – К., 2011. – С. 315–322.
10. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський (голова ред. кол.); НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні та ін. – вид. 3-тє, зі змінами і доп. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АУРСУВ	Англо-українсько-російський словник усталених виразів / Л. М. Медведєва, Н. Ю. Медведєва. – К. : Укр. енциклопедія, 1992. – 493 с.
ДАНУІВ	Довідник англійських, німецьких та українських ідіом і виразів / А. Д. Шерік, В. Я. Савічук, В. Ф. Старко. – Луцьк : Ініціал, 2000. – 160 с.
РУВФС	Русско-украинско-венгерский фразеологический словарь / Сост.: В. И. Лавер, И. В. Зикань ; науч. ред. М. М. Пещак. – Киев ; Ужгород : Рад. школа, 1985. – 371 с.
УАРИФС	Українсько-англо-російський ілюстрований фразеологічний словник / Уклад.: І. С. Намакштанська, О. В. Романова, О. Ф. Курочкіна та ін. – Донецьк, 2007. – 268 с.
УРББПСП	Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / О. П. Левченко. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 748 с.

Л. Н. Корниенко,

Институт языкознания им. А. А. Потебни НАН Украины, г. Киев, Украина

УКРАИНСКАЯ ПЕРЕВОДНАЯ МНОГОЯЗЫЧНАЯ ФРАЗЕОГРАФИЯ: ИСТОРИЯ ВОПРОСА

В статье рассматриваются основные достижения украинской переводной многоязычной фразеологии второй половины XX – начала XXI в. Внимание сосредоточено на вопросах отбора и принципах лексикографирования фразеологических единиц, структурных особенностях словарных статей, а также специфике отбора реестра в исследуемых фразеологических словарях. Установлено, что большинство фразеологизмов не имеет тождественных соответствий, в частности в языках разной типологической структуры, поэтому для авторов современных переводных фразеологических словарей актуализируются вопросы прикладного значения словаря и умение составителей отобразить специфику фразеологических систем сопоставительных языков. В современной научной теории и практике специфика составления украинских переводных многоязычных словарей предусматривает учет проблем «непереводимости» фразеологизмов, интерпретации семантико-стилистических моментов в сопоставительных языках, совершенного владения авторами несколькими родственными или неродственными языками.

Ключевые слова: фразеологическая единица; фразеологический словарь; переводная фразеология; принципы лексикографирования; фразеологические системы; родственные и неродственные языки; украинская лингвистика.

L. Korniienko,

Institute of Linguistics is the name of O. O. Potebni of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN TRANSLATED MULTILINGUAL PHRASEOGRAPHY: HISTORY OF QUESTION

The article is devoted research of question of fixing and systematization of phraseological material in the Ukrainian multilingual translation dictionary of the second half XX – beginning of the XXI century, most of which delivers comparable in terms of phraseology Slavic and Germanic languages. The author dwells on the specifics of the selection register, indicates the ordering principles idioms, structural features vocabulary articles, defines the basic structural and semantic features of analyzed dictionaries. The subject of the research is translated multilingual phraseological dictionaries. The purpose of this article is to establish the specific of conclusion multilingual phraseological dictionaries in Ukraine and defining their place in the Ukrainian translated phraseography. The main method of research is descriptive and comparable. Used linguistic methods of observation, generalization and classification idiomatic material. Scientific novelty of this article is that it is installed and described the principles of lexicography of Ukrainian phraseological units in the translated multilingual phraseological dictionary with considering of semantic and functional characteristics of the idioms, installed features of lexicography of the system of communications of idioms. The practical significance of the research in the possibility of using the substantive provisions, materials and results of research for teaching courses of phraseology, phraseography, lexicology, stylistics, in the phraseography practice, and in the further scientifically research work. It was established that most of idioms do not have identical accordances, particularly in the languages of different typological structure, that is why the questions of the applied value of dictionary and ability of compilers to represent the specific of the phraseology systems of languages which are compared it is important for the authors of modern translated phraseology dictionaries.

Keywords: phraseological unit; phraseological dictionary; translated phraseography; principles of lexicography; phraseological systems; family and unfamily languages; Ukrainian linguistics.